BOJXONA QONUNCHILIGINING O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI

Tojiboyev Jasur Rixsivoy o'g'li
Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: Mazkur tezisda O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda bojxona qonunchiligining o'rni va huquqiy ahamiyati tahlil qilinadi. Bojxona qonunchiligi tashqi iqtisodiy faoliyatni huquqiy tartibga solish, davlatning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, bojxona to'lovlarini undirish, tovar va transport vositalarining bojxona chegarasi orqali qonuniy harakatlanishini ta'minlash hamda bojxona huquqbuzarliklarining oldini olishga xizmat qilishi asoslab beriladi. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksida bojxona chegarasi orqali tovarlar va transport vositalarini olib o'tish, bojxona rasmiylashtiruvi, bojxona nazorati va bojxona to'lovlarini undirish bilan bog'liq munosabatlarning huquqiy asoslari belgilangan [1]. Tezisda bojxona nazoratining fiskal, tartibga soluvchi, himoya va huquqni muhofaza qiluvchi funksiyalari iqtisodiy xavfsizlik bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bojxona qonunchiligini takomillashtirishda raqamlashtirish, xavflarni boshqarish, bojxona ma'muriyatchiligini soddalashtirish va qonuniy tashqi savdoni rag'batlantirishning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: bojxona qonunchiligi, iqtisodiy xavfsizlik, bojxona nazorati, bojxona to'lovlari, tashqi iqtisodiy faoliyat, bojxona chegarasi, bojxona rasmiylashtiruvi, xavflarni boshqarish, iqtisodiy manfaatlar, huquqiy tartibga solish.

Kirish

Davlatning iqtisodiy xavfsizligi milliy iqtisodiyotning barqaror faoliyat yuritishi, iqtisodiy manfaatlarning himoya qilinishi hamda ichki bozor va moliyaviy resurslarning noqonuniy tashqi ta'sirlardan muhofaza etilishi bilan chambarchas bog'liq. Globallashuv va xalqaro savdo hajmining kengayishi sharoitida davlat chegarasi orqali tovarlar va transport vositalarining harakatlanishini samarali huquqiy tartibga solish iqtisodiy xavfsizlikning muhim yo'nalishlaridan biriga aylanadi.

O'zbekiston Respublikasida ushbu munosabatlarning asosiy huquqiy manbalaridan biri Bojxona kodeksi hisoblanadi. Kodeks bojxona chegarasi orqali tovarlar va transport vositalarini olib o'tish, bojxona to'lovlarini undirish, bojxona rasmiylashtiruvi va nazoratini amalga oshirish, shuningdek bojxona qonunchiligi buzilishlarining oldini olish va ularga chek qo'yish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi [1]. Shu sababli bojxona qonunchiligini faqat davlat daromadlarini shakllantiruvchi huquqiy vosita sifatida baholash yetarli emas. U bir vaqtning o'zida iqtisodiy manfaatlarni himoya qiluvchi, tashqi savdo oqimlarini tartibga soluvchi va noqonuniy iqtisodiy faoliyatning oldini oluvchi huquqiy mexanizm hisoblanadi.

Metodologiya

Tadqiqotda normativ-huquqiy tahlil, tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish va hujjatlarni kontent-tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy manbalarini O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi, bojxona sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro bojxona standartlari hamda xalqaro tashkilotlarning bojxona ma'muriyatchiligiga oid materiallari tashkil etdi [1; 2; 3].

Tahlil jarayonida bojxona qonunchiligining iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri to'rtta asosiy yo'nalishda — fiskal, tartibga soluvchi, nazorat va huquqni muhofaza qiluvchi funksiyalar orqali

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

o'rganildi. Bunda bojxona qonunchiligining amaldagi normalari va davlatning tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solish mexanizmlari o'zaro bog'liqlikda baholandi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari bojxona qonunchiligining iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni bir nechta o'zaro bog'liq funksiyalar orqali namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

Birinchidan, bojxona qonunchiligi davlatning fiskal manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Tovarlarning bojxona chegarasi orqali olib o'tilishi bilan bog'liq bojxona to'lovlarini qonuniy va belgilangan tartibda undirish davlat moliyaviy resurslarini shakllantirishning muhim huquqiy mexanizmlaridan biridir [1]. Bojxona to'lovlarini hisoblash, undirish va nazorat qilishning huquqiy tartibi davlat manfaatlarining himoya qilinishini ta'minlaydi.

Ikkinchidan, bojxona qonunchiligi ichki bozorni noqonuniy yoki nazoratsiz tashqi iqtisodiy ta'sirlardan himoya qilishga imkon beradi. Tovarlarning bojxona nazoratidan o'tkazilishi ularning miqdori, qiymati, kelib chiqishi va boshqa bojxona uchun ahamiyatli xususiyatlarini aniqlash bilan bog'liq jarayonlarni huquqiy jihatdan tartibga soladi [1]. Bu esa tashqi savdo operatsiyalarining qonuniyligini ta'minlash uchun zarur.

Uchinchidan, bojxona nazorati iqtisodiy xavfsizlikning huquqni muhofaza qiluvchi mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Bojxona kodeksi bojxona qonunchiligini buzish holatlarining oldini olish, ularni aniqlash va ularga chek qo'yish tartibini belgilaydi [1]. Shu jihatdan bojxona organlarining vakolatlari noqonuniy tovar aylanmasi, bojxona to'lovlaridan bo'yin tovlash va bojxona tartib-taomillarini buzish kabi xavflarning oldini olishga qaratilgan.

To'rtinchidan, bojxona qonunchiligi qonuniy tashqi iqtisodiy faoliyat uchun aniq va barqaror huquqiy muhit yaratadi. Bojxona kodeksida tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilarining huquqlari va majburiyatlari, bojxona rasmiylashtiruvi hamda nazorat tartiblari belgilangan [1]. Huquqiy aniqlik tashqi savdo operatsiyalarining barqaror amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

Tahlil va muhokama

Iqtisodiy xavfsizlik nuqtayi nazaridan bojxona qonunchiligining samaradorligi faqat nazoratning kuchliligi bilan emas, balki nazoratning qonuniy, mutanosib va zamonaviy mexanizmlar asosida amalga oshirilishi bilan belgilanadi. Xalqaro bojxona amaliyotida savdoni yengillashtirish va bojxona nazoratining samaradorligini bir vaqtda ta'minlash muhim tamoyillardan hisoblanadi [2; 3].

O'zbekiston Bojxona kodeksida bojxona qonunchiligining tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishga qaratilganligi belgilangan. Xususan, bojxona qonunchiligidagi bartaraf etib bo'lmaydigan qarama-qarshilik va noaniqliklarning tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchisi foydasiga talqin qilinishi huquqiy aniqlik va qonuniylik prinsiplarining muhim kafolatlaridan biridir [1].

Bojxona nazoratining iqtisodiy xavfsizlikdagi ahamiyati, avvalo, tashqi savdo operatsiyalarining qonuniyligini ta'minlash bilan belgilanadi. Nazorat mexanizmlari tovarlarning bojxona qiymatini, tasnifini, kelib chiqishini va bojxona rejimini to'g'ri belgilashga xizmat qiladi. Ushbu jarayonlarda qonunchilikka rioya qilinishi davlatning fiskal manfaatlari bilan bir qatorda halol tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilarining manfaatlarini ham himoya qiladi [1].

Xalqaro amaliyotda xavflarni boshqarish asosida bojxona nazoratini tashkil etish bojxona ma'muriyatchiligining muhim yo'nalishi sifatida qaraladi. Jahon bojxona tashkilotining standartlari bojxona nazoratini savdo oqimlariga ortiqcha to'siq yaratmasdan, mavjud xavflarni aniqlash va resurslarni yuqori xavfli operatsiyalarga yo'naltirish asosida tashkil etishni nazarda tutadi [2].

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Bojxona qonunchiligining iqtisodiy xavfsizlikdagi yana bir muhim jihati — noqonuniy iqtisodiy faoliyatning oldini olishdir. Bojxona chegarasi orqali tovarlarning noqonuniy olib o'tilishi davlat byudjetiga tushumlarning kamayishiga, halol tadbirkorlik subyektlari uchun teng bo'lmagan raqobat sharoitlarining yuzaga kelishiga va ichki bozorning izdan chiqishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli bojxona nazorati iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlovchi huquqiy mexanizmlardan biri sifatida qaralishi lozim [4; 5].

Bunda bojxona qonunchiligining yana bir muhim vazifasi — tashqi savdoni asossiz cheklamaslikdir. Iqtisodiy xavfsizlik faqat importni cheklash yoki nazoratni kuchaytirish orqali ta'minlanmaydi. Aksincha, qonuniy tashqi savdo uchun qulay va prognoz qilinadigan huquqiy sharoit yaratish iqtisodiy faollikning oshishiga xizmat qiladi. Jahon savdo tashkilotining Savdoni yengillashtirish to'g'risidagi bitimida bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, shaffoflik va savdo jarayonlarini tezlashtirish masalalariga alohida e'tibor berilgan [3].

O'zbekiston bojxona qonunchiligining rivojlanishida raqamlashtirish ham alohida ahamiyat kasb etadi. Elektron deklaratsiyalash, axborot almashinuvi va risklarni boshqarish tizimlaridan foydalanish bojxona nazoratining tezkorligi va aniqligini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar inson omilini qisqartirish, bojxona rasmiylashtiruvi jarayonlarini standartlashtirish va ma'lumotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkonini beradi [6; 7].

Bojxona qonunchiligining iqtisodiy xavfsizlikka ta'sirini baholashda xalqaro savdo tarkibi va tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayishi ham hisobga olinishi kerak. Tashqi savdo hajmining oshishi bilan bojxona organlari oldidagi vazifalar ham murakkablashadi. Shu sababli zamonaviy bojxona ma'muriyatchiligi nazorat va savdoni yengillashtirish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashni talab etadi [2; 3].

Shunday qilib, bojxona qonunchiligi iqtisodiy xavfsizlikning mustaqil va kompleks huquqiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Uning samaradorligi bojxona to'lovlarini undirish, tashqi savdo operatsiyalarining qonuniyligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish, ichki bozorni himoya qilish va qonuniy tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish funksiyalarining o'zaro uyg'unligiga bog'liq.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda bojxona qonunchiligi muhim huquqiy institutlardan biri hisoblanadi. Bojxona kodeksining normalari bojxona chegarasi orqali tovarlar va transport vositalarining harakatlanishini, bojxona to'lovlarini undirishni, bojxona rasmiylashtiruvi va nazoratini hamda bojxona qonunchiligi buzilishlarining oldini olishni huquqiy jihatdan tartibga soladi [1].

Bojxona qonunchiligining iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi asosiy ahamiyati davlatning fiskal manfaatlarini himoya qilish, ichki bozorni noqonuniy tovar aylanmasidan muhofaza qilish, tashqi iqtisodiy faoliyatning qonuniyligini ta'minlash va bojxona huquqbuzarliklariga qarshi kurashish bilan belgilanadi.

Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda bojxona nazorati faqat nazorat qiluvchi mexanizm sifatida emas, balki qonuniy tashqi savdoni qo'llab-quvvatlovchi institut sifatida ham rivojlantirilishi zarur. Bunda raqamli texnologiyalar, xavflarni boshqarish, elektron ma'lumot almashinuvi va xalqaro standartlarni qo'llash bojxona ma'muriyatchiligining samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlari hisoblanadi [2; 3].

Demak, bojxona qonunchiligining izchil takomillashtirilishi O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, davlat moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, ichki bozor

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

xavfsizligini ta'minlash va qonuniy tashqi iqtisodiy faoliyat uchun qulay huquqiy muhit yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] O'zbekiston Respublikasi. **O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi**. 2016. 1–412-moddalar.

[2] World Customs Organization. **Revised Kyoto Convention: International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures**. Brussels: WCO, 1999. General Annex, Standards 3.1–3.43.

[3] World Trade Organization. **Trade Facilitation Agreement**. Geneva: WTO, 2017. Articles 1–12.

[4] United Nations Conference on Trade and Development. **Automated System for Customs Data (ASYCUDA): Programme Overview**. Geneva: UNCTAD, 2023. pp. 1–25.

[5] World Customs Organization. **SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade**. Brussels: WCO, 2021. pp. 1–46.

[6] World Customs Organization. **Customs Risk Management Compendium**. Volume 1. Brussels: WCO, 2021. pp. 1–78.

[7] World Customs Organization. **Digital Customs**. Brussels: WCO, 2020. pp. 1–34.

[8] International Monetary Fund. **Customs Administration: A Modern Approach**. Washington, D.C.: IMF, 2022. pp. 1–42.

[9] World Bank. **Trade Facilitation Support Program: Customs and Border Management**. Washington, D.C.: World Bank, 2020. pp. 1–36.

[10] World Bank. **Doing Business 2020: Trading Across Borders**. Washington, D.C.: World Bank, 2020. pp. 85–91.

[11] United Nations. **United Nations Convention against Transnational Organized Crime**. New York: United Nations, 2000. pp. 1–52.

[12] European Commission. **Union Customs Code: Regulation (EU) No 952/2013**. Brussels: European Union, 2013. Articles 1–46.

[13] International Trade Centre. **SME Competitiveness Outlook: Trade Facilitation and International Trade**. Geneva: ITC, 2019. pp. 1–45.

[14] O'zbekiston Respublikasi. **O'zbekiston Respublikasining "Davlat bojxona xizmati to'g'risida"gi Qonuni**. 2018. 1–30-moddalar.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.